

BİR PROGRAM DEĞERLENDİRME ÖRNEĞİ: DOĞUM EĞİTİMİ

Meltem Şeref¹, Fatma Dilek Gözütok²

Öz

Bu çalışmanın amacı, özel bir üniversite hastanesinde hemşirelik hizmetleri kapsamında gebe kadınlara, eşlerine ve yakınlarına ücretsiz olarak verilen ve üç farklı modülden oluşan doğum eğitimi programının etkililiğini değerlendirmek ve programın geliştirilmesine yönelik önerilerde bulunmaktır. Nitel araştırma yaklaşımı ile tasarlanan çalışmada veriler, 15 katılımcı, 3 eğitmen ile yapılan görüşmelerden ve araştırmacı tarafından yapılan gözlemlerden elde edilmiştir. Araştırmada, program katılımcılarının değerlendirme sürecine dâhil edilmesi ile Stake'in Gereksinimlere Yanıt Verici program değerlendirme modeli ve gözlemler ile sürece odaklanılarak Stufflebeam'in CIPP program değerlendirme modelinin süreç değerlendirme boyutu bir arada kullanılmıştır. Araştırma sonuçlarına göre; program katılımcıların beklentilerini büyük oranda karşılamakta ve hedeflerine ulaşmaktadır. Hem katılımcı hem de eğitmen görüşlerine göre programın en önemli etkilerinden birisi anne adaylarının kaygı düzeylerini azaltmasıdır. Programda kullanılan anlatım ve gösterim yöntemleri etkin kullanılmakla birlikte geliştirilmeye ihtiyaç duyulan kısımlar vardır. Programda geliştirilmeye ihtiyaç duyulan diğer boyutlar içerik, öğretim araç gereçleri ve fiziksel olanaklardır. Her üç modül için de uygulama boyutuna verilen ağırlık artırılmalı, öğretim araç gereçleri görsel öğelerle zenginleştirilmeli ve eğitim salonunun fiziksel imkanlar artırılmalıdır.

Anahtar Kelimeler: Program Değerlendirme, Doğum Eğitimi, Gereksinimlere Yanıt Verici Değerlendirme, CIPP Program Değerlendirme Modeli

A PROGRAM EVALUATION EXAMPLE: CHILDBIRTH EDUCATION CLASSES

Abstract

In this research, it was aimed to evaluate Childbirth Education Classes offered to pregnant women, their partners and relatives free of charge by a private university hospital in Turkey and to come up with some suggestions for the improvement of the program. 15 participants and 3 trainers were interviewed and the classes were observed by the researcher to gather data for this qualitative research. By involving the participants into the evaluation process Stake's Responsive Evaluation model and by focusing on the program process through observations Stufflebeam's CIPP program evaluation model were used. According to the results, the program meets the participants' expectations and its goals in general. For both the participants and the trainers, one of the most important effects of the program on the participants is its decreasing expectant mothers' anxiety levels. The lecture and demonstration methods in the classes are used effectively. On the other hand, there are aspects which need to be developed in the content, educational tools and physical facilities of the program. For a more effective program, in all the modules there can be more opportunities for practice, the materials can be enriched with visuals, and the venue can be physically improved.

Keywords: Program Evaluation, Childbirth Education Classes, Responsive Evaluation Model, CIPP Model

GİRİŞ

Çekirdek aile sayısındaki artış gibi toplumsal değişiklikler gebe kadınları geleneksel aile desteğinden mahrum bırakmış ve doğum eğitimine duyulan ihtiyacı arttırmıştır (Lee ve Holrody, 2009; Walker ve

¹ Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Bölümü, meltmarslan86@gmail.com

² Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Bölümü, dgozutok@hotmail.com

Worrel, 2008). Hedeflerinden birisi bu ihtiyacı karşılamak olan doğum eğitimi yeni bir kavram değildir, 50 yıldan fazla bir süredir gebe kadınlara doğum süreci konusunda destek sağlanmaktadır. Başlangıçta doğal doğumu teşvik etmeyi hedefleyen doğum eğitimi, zaman içinde sağlıklı yaşam alışkanlıkları, kaygı azaltma ve doğum sonrası gibi konuların da eklenmesiyle geliştirilmiştir (Keirse, Enkin, Crowther, Neilson, Hodnett, Hofmeyr ve Duley, 2000). Bu bağlamda, gebelik döneminde olan kadınlara ve eşlerine verilen, rahat ve sağlıklı bir doğum süreci hedefleyen doğum eğitimi, doğumun normal sürecinin, bu süreç boyunca karşılaşılabilecek sorunların, doğal doğumun faydalarının ve doğumu izleyen süreçte anne ve bebeğin bakımının anlatılmasını kapsamaktadır. Tanımdan da anlaşılacağı üzere doğum eğitimi üç ana başlıktan oluşmaktadır. Bu başlıklardan birincisi gebelik sürecini, doğal doğumun faydalarını ve kolaylıklarını, doğumda korku yerine bilginin önemini vurgulayan ve doğuma yardımcı teknikleri kapsayan doğal doğum eğitimidir. İkinci başlık, doğumun fazlarını, doğum başladığı andan itibaren evde ve hastanede yapılması gerekenleri ve yapılacakları kapsayan doğum süreci eğitimidir. Üçüncü başlık ise, doğum sonrası süreci, anne sütünün önemini, emzirme tekniklerini ve bebek bakımını kapsayan emzirme ve bebek bakımı eğitimidir.

Yapılan çalışmalar (Malata, Hauck, Monterosso ve McCaul, 2007) doğum eğitimi programlarının kadınların bilgi düzeyini arttırdığını göstermekle birlikte, dünyada ve Türkiye’de gebeler ile yapılan araştırmalar doğum eğitimlerine daha fazla ihtiyaç duyulduğunu ortaya çıkartmaktadır (Akbaş, Vıtır, Kalenderoğlu, Savaş ve Sertbaş, 2008; Can, Meral, Süleymanoğlu, Aydınöz, Karademir, Özkaya ve Göçmen, 2008; Lee ve Holrody, 2009; Karabulut, 2012; Kaya ve Pirinçci, 2009; Koç ve Tezcan, 2005). Gebe kadınlara sunulan doğum eğitimi programları sayıca yetersiz olmakla birlikte, bu programlar nitelik olarak da yetersiz kalabilmektedir (Armstrong, 2000).

Doğum sürecinde verilmesi gereken önemli kararlardan birisi doğumun şeklidir. Karabulut’a (2012) göre çiftler doğumla ilgili kararlara gereken düzeyde katılmamaktadır. Çünkü doğum süreci konusunda yeterli bilgilendirme ve danışmanlık hizmeti verilmemektedir. Gebelik sürecinde dikkat edilmesi gereken bir diğer husus anne adayının ruhsal sağlığıdır. Stres verici yaşam olayları içinde ön sıralarda yer alan gebelik döneminde pek çok psikolojik ve biyolojik değişiklikler yaşanmakta ve bu dönem depresyon ve kaygı için önemli risk etkenleri içermektedir (Akbaş vd, 2008).

Anne sütünün önemini anlaşılması ve doğru emzirme alışkanlığının kazandırılması da doğum eğitimi programlarının hedefleri arasında yer almaktadır. Kaya ve Pirinçci’ye (2009) göre annelerin bebeklerini anne sütüyle emzirmeye başlama yüzdesi yüksektir fakat ilk altı ay sadece anne sütü verme yüzdesi düşük olup ek gıdaya başlama yüzdesi yüksektir. Böyle durumlarda anne sütü azalmakta ve bebek yapay beslenme alışkanlığı kazanmaktadır. Bu ve benzeri problemlerin önlenmesi için anne adaylarının doğum öncesi ve doğum sonrası süreç ile ilgili sağlık personeli ve kitle iletişim araçları ile bilinçlendirilmesi önemlidir. Ek olarak, bebeği emzirmeye geç başlatma gibi hatalı uygulamalar yeterli ve kaliteli emzirme programının oluşturulmasını engellemektedir (Can vd, 2008).

Emzirme teknikleri ve süresi konusunda da annelerin edindikleri bilgiler yeterli düzeyde değildir. Gerek sosyal nedenler gerekse annenin medikal açıdan yaşadığı sorunlar nedeniyle bebeğin ilk emzirmeye başlama zamanı gecikmekte ve anne bebek arasındaki ilişki bozulmaktadır (Uslu, Can, Özdemir ve Bülbül, 2010). Koç ve Tezcan’ın (2005) belirttiği gibi annelerin gebelik sırasında ve doğumu izleyen dönemde, bedensel ve ruhsal açıdan sağlıklı olmaları, dengeli beslenmeleri, gerekli meme bakımını yapmaları, doğru zaman ve teknikle anne sütünü verebilmeleri konusunda eğitim almaları başarılı bir emzirmenin başlatılması ve sürdürülmesi için gereklidir. Ne yazık ki, gebe kadınların çoğu emzirme teknikleri ve meme bakımı konularında eğitim almamaktadır.

Anne adaylarının doğum eğitimi almaları kadar bu eğitim programının niteliği ve etkililiği de önemlidir. Eğitim programlarının niteliğini ve etkinliğini arttırmak ve eğitim programının devam etmesi veya sonlandırılması gibi önemli kararların alınması eğitim programlarının sağlıklı bir şekilde değerlendirilmesi ile mümkündür. Eğitim programlarının sağlıklı bir şekilde değerlendirilmesi ise program değerlendirmenin önemini iyi anlama ile sağlanacaktır. Değerlendirme her hangi bir sistemin etkin çalışması için bir olmazsa olmazdır (Fitzpatrick, Sandlers ve Worthen, 2004). Gredler (1996) program değerlendirmeyi eğitim programlarının, politikalarının, materyallerinin ve yazılımlarının etkileri ile ilgili bilgi toplama çalışmaları olarak tanımlamaktadır. İyi ürünleri kötü ürünlerden ayırt ettiği için pragmatik açıdan, adalete hizmet ettiği için etik açıdan, çabaları en çok ihtiyaç duyulan noktaya yönlendirdiği için yönetsel açıdan, yeni bir bakış açısı getirdiği için entelektüel açıdan ve özgüveni artırdığı için kişisel açıdan program değerlendirmenin önemi büyüktür (Fitzpatrick vd, 2004). Program geliştirmenin hem başlangıcı hem de sonu olarak kabul edilebilecek program değerlendirme aynı zamanda oldukça karmaşık bir süreçtir. Gözütok (1999), programın bütün boyutlarının birbirlerini etkilediğini belirtmekte ve amaçlar iyi belirlenmez ise içerik ve öğrenme yaşantılarının, uygun ölçme aracı kullanılmaz ya da ölçütler iyi belirlenmez ise programın diğer boyutlarının etkileneceğini vurgulamaktadır. Program boyutları arasındaki bu ilişki program değerlendirmenin önemine işaret etmektedir. Program değerlendirme sonunda programın herhangi bir ögesi ile ilgili alınacak bir karar programın diğer öğelerini, dolayısıyla da programın başarısını etkileyebilir (Gözütok, 1999).

Bu kapsamda, bu değerlendirme çalışmasının amacı özel bir üniversite hastanesinde hemşirelik hizmetleri kapsamında gebe kadınlara, eşlerine ve yakınlarına ücretsiz olarak verilen doğum eğitiminin etkililiğini değerlendirmek ve eğitimi düzenleyen hemşire ve ebeler programın geliştirilmesine yönelik önerilerde bulunmaktadır. Araştırmanın temel problemini, gebe kadınlara verilen doğum eğitimi programının katılımcılar, eğitimciler ve araştırmacı görüşleri açısından değerlendirilmesi oluşturmaktadır.

Çalışma doğum eğitimi programının değerlendirilmesi, programın etkili olup olmadığının belirlenmesi ve programın daha etkili hale getirilmesi için öneriler sunması açısından önemlidir. Ek olarak, yapılan alan yazın taraması doğum eğitimlerine ihtiyaç duyulduğunu ve mevcut durumda verilen eğitimlerin de niteliğinin artırılması gerektiğini göstermektedir. Bu yapılan çalışmanın, benzer doğum eğitimleri düzenleyen ya da düzenleyecek olan hastaneler ve kurumlar için de faydalı olacağı düşünülmektedir.

Çalışma boyunca cevap aranan araştırma soruları aşağıdaki gibidir.

1. Doğum eğitimi programını düzenleyen ebe ve hemşirelerin programa ilişkin görüşleri nelerdir?
2. Doğum eğitimi programı katılımcılarının programa ilişkin görüşleri nelerdir?
3. Araştırmacının eğitim süreçlerine ilişkin görüşleri nelerdir?

YÖNTEM

Araştırma Modeli

Bu araştırmada nitel araştırma yaklaşımı kullanılmıştır. Çalışmada özneliliğin ön plana çıktığı nitel araştırma yaklaşımının seçilmesinin sebepleri;

- Olayların doğal ortamında, gerçekçi ve bütüncül bir biçimde ortaya konulmasının amaçlanması (Yıldırım ve Şimşek, 2013),
- Konunun alan yazında yeterli düzeyde çalışılmamış olması (Creswell, 2013),

- Kişi, süreç, olgu ve anlamlar ile ilgili nicel yöntemlerle ulaşılamayacak derinlikte bulgulara ulaşılmak istenmesidir (Corbin ve Strauss, 2008; Denzin ve Lincoln, 2003; Merriam, 2009).

Bir program değerlendirme çalışması olan bu araştırmada, Stake'in Gereksinimlere Yanıt Verici Program Değerlendirme Modeli ve Stufflebeam'in CIPP Program Değerlendirme Modelinin süreç değerlendirme boyutu bir arda kullanılmıştır.

Doğacı bir değerlendirme yaklaşımını benimseyen ve bu araştırmada birinci değerlendirme modeli olarak kullanılan Gereksinimlere Yanıt Verici Model, Stake tarafından geliştirilmiştir (Stake, 1975). Program değerlendirme, programın amaçları ve sonuçları yerine katılımcıların görüşlerini dikkate aldığı ve katılımcılarının ihtiyaçlarını karşıladığı takdirde gereksinimlere yanıt verici olabilir (Stake, 2000). Bu model hedefe dayalı modellere göre daha esnek ve öznedir. Katılımcı görüşlerini daha fazla yansıtmaktadır (Popham, 1993). Nitel araştırma yöntemine dayanan bu değerlendirme modelinde veri toplamak için gözlemler kullanılır ve kişisel yargılara yer verilir. Gredler (1996)'a göre değerlendirmenin katılımcılar için mümkün olduğunca yararlı olması temel amaçtır ve katılımcılar değerlendirme sürecinde yer almalıdır. Değerlendirme sürecinde program katılımcılarının ilgi ve ihtiyaçlarının dikkate alınması ve değerlendirmenin programlarının karmaşıklığını yansıtmaması bu modelin güçlü yönleridir (Gredler, 1996). Gereksinimlere Yanıt Verici Değerlendirme Modeli değerlendirmenin planlanması, gözlemlerin gerçekleştirilmesi ve verilerin düzenlenip raporlaştırılmasından oluşmaktadır. Modelinin aşamaları aşağıdaki gibidir (Ornstein ve Hunkins, 2003).

- Değerlendirme çerçevesinin belirlenmesi,
- Değerlendirmede ele alınacak önemli konu ve sorunların belirlenmesi,
- Değerlendirmeyi yönlendirecek soruların belirlenmesi,
- Programın kapsamı ile etkinliklerinin tanımlanması ve program katılımcılarının gereksinimlerinin belirlenmesi,
- Gözlem, görüşme, günlük tutma, örnek olay çözümlemesi ve benzeri yollarla verilerinin toplanması,
- Verilerin analiz edilmesi, önemli konu ve sorunların tanımlanması,
- Bir ara rapor ile bulguların sunulması,
- Katılımcıların tepkilerinin ve kaygılarının daha ayrıntılı biçimde incelenmesi
- Verilerin bulguları destekleyecek biçimde düzenlenmesi,
- Bulguların raporlaştırılması

Araştırmada kullanılan ikinci model ise Stufflebeam'in kararlara dayalı bir program değerlendirme modeli olan Bağlam, Girdi, Süreç ve Ürün Değerlendirme Modeli (CIPP)'dir. Stufflebeam (2000), program değerlendirmenin temel amacının karar verici kişilere bilgi sağlama olduğunu ve değerlendirmenin başarısının programa karar vericiler ve program değerlendirmecileri arasındaki çalışmanın kalitesi ile orantılı olduğunu belirtmektedir. Bu model, program değerlendirme sürecine bütün paydaşların katılmasını önemsemektedir ve programların geri bildirimlerle sürekli gelişmesine odaklanmaktadır. Program paydaşları ve değerlendirmeciler arasındaki takım çalışması CIPP Modeli ile yapılan çalışmalarda oldukça önemlidir.

Bu çalışmada CIPP Modeli'nin süreç değerlendirme kısmı kullanılmıştır. Uygulamanın yeterli olup olmadığının belirlenmesi ve gerekli değişiklikler için dönüt verilmesi süreç değerlendirmenin temel amacıdır (Gredler, 1996). CIPP Modeli'nin süreç değerlendirme kısmında gözlem formları, anketler,

başarı testleri, performans testleri, öğretmen davranışı ölçen envanter ve uzman görüşü alma gibi yöntemlerle araştırma sorularına yanıt aranabilir (Gözütok, 1999).

Bu program değerlendirme araştırmasında, görüşmeler ile katılımcılar değerlendirme sürecine dâhil edilerek Gereksinimlere Yanıt Verici program değerlendirme modelinden ve araştırmacı tarafından yapılan gözlemler ile sürece odaklanılarak CIPP program değerlendirme modelinin süreç boyutundan yararlanılmış ve iki program değerlendirme modeli birlikte kullanılmıştır.

Araştırmada iki farklı program değerlendirme modelinin birlikte kullanılmasının sebebi daha kapsamlı bir değerlendirme çalışması yürütmektir. CIPP modelinde değerlendirmenin amacı program hakkında karar verici kişilere bilgi sunmaktır. Gereksinimlere Yanıt Verici program değerlendirme modelinin amacı ise sonuçlardan çok program etkileri ve sürecin değerlendirilmesidir. Bu araştırmada değerlendirilen programın doğası gereği, değerlendirmede katılımcıların program sonunda ne kadar başarılı olduklarından ziyade programın onlar üzerinde bıraktığı etki ve sürecin nasıl yönetildiği önemlidir. Bu sebeple, kullanılan iki farklı değerlendirme modelinin birbirini tamamlayacağı düşünülmüştür.

Çalışma Grubu

Doğum eğitimi programı katılımcıları gebe kadınlar, eşleri ve yakınlarıdır. Eğitim, Kadın Hastalıkları bölümü sorumlu başhemşiresi ile birlikte bir hemşire ve bir ebe tarafından hazırlanmakta ve yürütülmektedir. Araştırmanın çalışma grubunu, doğum eğitimi programı katılımcılarından araştırmaya gönüllü olarak katılan 15 katılımcı ve bu eğitim programının hazırlanıp yürütülmesinden sorumlu 3 eğitmen oluşturmaktadır. Katılımcıların seçiminde amaçlı örnekleme yöntemlerinden kolay ulaşılabilir durum örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Kolay ulaşılabilir durum örnekleme çoğunlukla araştırmacının diğer örnekleme yöntemlerini kullanma imkânının olmadığı durumlarda kullanılır ve araştırmaya hız ve pratiklik kazandırır (Yıldırım ve Şimşek, 2013).

Verilerin Toplanması

Veri toplama araç ve tekniklerinin belirlenmesi için öncelikle Gereksinimlere Yanıt Verici Değerlendirme modelinde önerildiği üzere değerlendirme çerçevesi belirlenmiştir. Programın yazılı hedefleri bulunmamaktaydı, bu sebeple öncelikle içerik incelenerek ve gözlemler yapılarak hedefler yazıldı. Hedefler yazıldıktan sonra her modülün sorumlu eğitmeninden dönüt alınarak hedefler nihai haline ulaştırıldı. İkinci aşamada, eğitmenlerden de görüş alınarak değerlendirmede ele alınacak konu ve sorunlar belirlendi ve değerlendirmenin çerçevesi oluşturuldu. Doğum eğitimi programının içeriği Tablo 1’de özetlenmiştir.

Tablo 1: Doğum Eğitimi Programının İçeriği

Doğum eğitimi programının içeriğini oluşturan konular		Konulara Ayrılan Süre
1. Modül	Anne Sütü	1 ders saati
	Emzirme	1 ders saati
	Bebek Bakımı	1 ders saati
2. Modül	Doğum Öncesi Hazırlık	1 ders saati
	Gebelikte Beslenme	1 ders saati
	Gebelikte Alıştırma	1 ders saati
3. Modül	Doğal Doğum Süreci	2 ders saati
	Doğum Esnasında Alıştırma	1 ders saati
Toplam		9 ders saati

Araştırmanın veri toplama aşamasında gözlem ve görüşme yöntemlerinden yararlanılmıştır. Gözlemlerde, Uysal (2010) tarafında geliştirilen anlatım yöntemi gözlem formu ve gösterim (demonstrasyon) yöntemi gözlem formları kullanılmıştır. Görüşme aşamasında ise araştırmacı tarafından geliştirilen yarı yapılandırılmış katılımcı ve eğitimci görüşme formları kullanılmıştır. Görüşme tekniğinin temel amacı bireylerin deneyimlerini ve bu deneyimlerini nasıl anlamlandırdıklarını ortaya çıkartmaktır (Fraenkel ve Wallen, 2006). Görüşme tekniği ile olaylara kişilerin bakış açıları ile bakılabilir ve olaylar onların bakış açısı ile yorumlanabilir. Kişilerin belli bir konudaki görüş veya duygularının araştırıldığı çalışmalarda en iyi veri toplama yöntemi doğrudan bireylerin kendilerinden bilgi almaktır (Türnüklü, 2000). Yıldırım ve Şimşek (2013) ise görüşme tekniğinin temel özelliklerinin “süreç, etkileşim, önceden belirlenmiş ciddi bir amaç ve soru sormaya-yanıtlanma” olduğunu vurgulamaktadır.

Eğitmenler ile görüşmeler önceden belirlenen saatlerde yapılmış ve her görüşme yaklaşık 25 dakika sürmüştür. Katılımcılarla yapılan görüşmeler için önceden saat belirlenememiş, görüşmeler eğitim öncesinde, arasında ve sonrasında gönüllülük esasına göre yapılmıştır. Bu görüşmelerin her biri yaklaşık 15 dakika sürmüştür.

Verilerin Analizi

Görüşme yöntemi ile toplanan nitel veriler iki şekilde analiz edilmiştir. Her modül için sadece bir eğitimci ile görüşme yapıldığı için bu görüşmelerin analizinde betimsel yaklaşım kullanılmıştır. Betimsel yaklaşım, toplanan verinin özgün haline mümkün olduğunca sadık kalınarak ve gerektiğinde araştırmaya katılan kişilerden doğrudan alıntı yaparak verilerin okuyucuya sunulmasıdır (Yıldırım ve Şimşek, 2013). Katılımcılar ile yapılan görüşmeler analiz edilirken ise içerik analizi kullanılmıştır. İçerik analizinde toplanan verilerin derinlemesine analiz edilmesi gerekir ve bu analiz sonunda farklı temalar ve boyutlar ortaya çıkartılır (Yıldırım ve Şimşek, 2013). Kodlamaların ortak bir anlayış ile yanlış anlama ve ön yargıdan uzak bir şekilde yapılmasını sağlamak için düzenlenen veriler uzman (Eğitim Programları alanında bir Profesör ve bir doktora öğrencisi) görüşüne sunulmuştur. Gözlemlerden elde edilen verilerin analizinde de gözlem formlarına yer alan boyutlar dikkate alınarak içerik analiz yöntemi kullanılmıştır.

BULGULAR ve YORUMLAR

Birinci Modüle İlişkin Bulgular

Bu modül üç oturumdan oluşmaktadır. Birinci oturum anne sütünün yapısı ve emzirmenin faydaları, ikinci oturum bebek bakımı, üçüncü oturum ise emzirme teknikleri ve meme problemleri ile ilgilidir. Her üç oturumda da anlatım yöntemi kullanılmış ve bu oturumların gözlemlerinde “anlatım yöntemi gözlem formu” kullanılmıştır. Gözlem bulguları anlatım yönteminin etkin bir şekilde kullanıldığını göstermektedir. Gözlem formunda yer alan maddelerden sadece aşağıdaki ikisi gözlenememiştir.

1. Konunun sınıftaki tüm öğrenciler tarafında anlaşıldığından emin olmak için öğrencilere sorular sordu ve/veya öğrencilerden konuyu kendi cümleleri ile özetlemelerini istedi.
2. Ders sonunda konuyu kısaca özetledi /öğrencilere kısa bir özet dağıttı.

Modülün sorumlu eğitimci, yapılan görüşmede programın amaçlarına ulaştığını ve katılımcılar üzerinde olumlu etkileri olduğunu düşündüğünü belirtmiştir. Bununla birlikte programda en büyük

sıkıntıyı zaman olarak görmekte ve daha kapsamlı bir içerik önermektedir. Modülün sorumlu eğitmeninin program ile ilgili bazı önemli yorumları aşağıda verilmiştir.

“Programın amacının doğru belirlendiğini düşünüyorum çünkü eğitimin amacı her bireye anne sütünün faydalarını anlatmak ve buna her anne adayının ihtiyacı var. Programın hedeflerine ulaştığını düşünüyorum. Öncelikle memnuniyet anketlerimiz bunu göstermektedir. Ayrıca, doğum sonrasında eğitimin katılan hastalarımızın emzirme odalarındaki başarısı da bunu gösteriyor. Diğer hastalara göre daha başarılı oluyorlar.”

“Seçilen mekân fiziksel olarak uygun ve eğitim materyalleri de yeterli fakat kişi sayısı sınırlandırılabilir. Biraz kalabalık oluyor ve herkesle yeterince ilgilenemiyoruz.”

“Ayrılan zamanın yeterli olduğunu düşünmüyorum. Ayrılan sürede sadece ön kaygı aza indirilebiliyor. Her anne adayına uygulama yapılabilecekleri zaman ve materyal ayrılabilse çok iyi olurdu. Örneğin, herkesin banyo yaptırmayı uygulamalı olarak denemesi çok iyi olurdu”.

“Katılımcıların duygu ve düşünceleri olumu ve pozitif yönde değişiyor. Eğitim çok ilgi duyuyorlar ve sunumları ilgi ile takip ediyorlar. Bebek olduktan sonra da daha dikkatli ve pozitif oluyorlar. Doğumdan sonra emzirme odasında da eğitimin yansımalarını görüyoruz. Bazı noktaları hatırlayıp uygulamaya çalışıyorlar ve daha hızlı alışıyorlar.”

“Programın güçlü yönleri yeni doğan uzmanı ile birlikte verilmesi, profesyonel bir kadrosunun olması, ücretsiz olması, yakınların da katılabilmesi, herkese açık olmasıdır.”

Modül katılımcıları ile programın hedefleri, fiziksel şartları, süresi, bıraktığı etki, güçlü ve zayıf yönleri ile ilgili görüşmeler yapılmıştır. Katılımcılar programa katılma amaçlarının karşılandığını belirtmektedir. Aynı zamanda programda akıllarına takılan soruların cevabını buldukları için programın hedefine ulaştığını düşünmektedirler. Programın fiziksel imkânları en çok olumsuz görüş bildirilen husus olmuştur. Çok talep gören bir eğitim olduğu için eğitim salonu talebi karşılayamamakta ve bunun sonucu olarak sıcaklık ya da havasızlık gibi problemler yaşanmaktadır. Programın zamanı, süresi ve verilen aralar konusunda katılımcılar pozitif görüş bildirmişlerdir. Katılımcıların çoğu hamile olduğu için sürenin kısa olması olumlu bir özellik olarak öne çıkmaktadır. Soru sormak için modül sonunda zaman ayrılması olumlu bir özellik olarak değerlendirilirken bu sürenin arttırılmasının gerekli olduğu vurgulanmıştır. Katılımcıların bilgi düzeyleri arttıkça kaygı düzeylerinin azalması programın katılımcılar üzerinde bıraktığı olumlu etkiler arasındadır. Modülün en çok olumlu görüş belirtilen kısmı eğitmenlerin niteliği olmuştur. Katılımcılar eğitmenleri başarılı, ilgili ve tecrübeli olarak nitelendirmektedirler. Anlatım yönteminin görsel öğeler ile desteklenmesi programın güçlü özellikleri arasında olmasıyla birlikte bu öğelerin çeşitlendirilmesine ve kalitesinin arttırılmasına ihtiyaç vardır. Bunlara ek olarak, katılımcılar broşür ve benzeri notlar ile programın daha faydalı olabileceğini belirtmişlerdir. Görüşmeler sonunda ortaya çıkan tema ve alt boyutlar ile frekanslar Tablo 2’de özetlenmiştir.

Tablo 2: Katılımcıların Birinci Modüle İlişken Görüşleri

Görüşler	f
Hedef / İçerik	
İçeriğin yararlı olduğunu düşünüyorum.	1
Programın hedeflerine ulaştığını düşünüyorum.	1
Aklımızdaki soruların cevabını buluyoruz.	1
Gelme amacımı karşıladı.	3
Hedeflerin doğru belirlendiğini düşünüyorum.	1
Mekân /Eğitim araç Gereçleri (Fiziksel Şartlar)	

Küçük	3
Havasız	1
Kalabalık	3
Havalandırma kötü.	2
Sıcak	1
Görseller arttırılabilir.	1
Randevulu olabilir.	1
Zaman / Süre / Aralar	
Yeterli	2
Sıklmıyoruz.	1
Soru sormak için de zaman olması güzel.	1
Soru sormak için daha çok zaman ayrılmalı.	1
Aralar yeterli.	1
Aralar daha sık olabilir.	1
Etki	
Öğretici bir Eğitim / Çok şey öğrendim.	4
Güven duygum arttı.	1
Kaygım azaldı.	2
Stresim azaldı.	2
Daha bilinçli olduğumu hissediyorum.	1
Rahatlatıcı bir etkisi oldu.	1
Yanlış bildiğim şeylerin doğrusunu öğrendim.	1
Eğitmenler	
Başarılı	2
Tecrübeli	2
Bilgili	1
İlgili	2
Yeterli	1
Donanımlı	1
Güler Yüzlü	1
Nitelikli	1
Güçlü Yönler	
İçerik	1
Eğitmenler	4
Bilgilendirici olması	1
Gerçekçi olması	1
Rahatlatıcı olması	2
Görseller	2
Farklı örnekler verilmesi	1
Az ve öz olması	1
Zayıf Yönler / Geliştirilmeye ihtiyaç Duyulan Yönler	
Mekân	2
Not dağıtılabilir	1
Broşür Hazırlanabilir	1
Gerçek materyaller kullanılabilir	1
Görseller	2
Uygulama Boyutu	1

İkinci Modüle İlişkin Bulgular

Bu modül üç oturumdan oluşmaktadır. Birinci oturum doğum öncesi hazırlık ve hastaneye gelince yapılacaklar, ikinci oturum gebelik ve lohusalıkta beslenme, üçüncü oturum ise alıştırmaların doğum sürecindeki önemi ile ilgilidir. Her üç oturumda da anlatım yöntemi kullanılmış ve oturumların gözlenmesinde “anlatım yöntemi gözlem formu” kullanılmıştır. Gözlem bulguları birinci modül ile

paralellik göstermiştir, birinci modüle ilişkin bulgularda belirtilen maddeler bu modüle de gözlemlenmemiştir.

Modülünün sorumlu eğitmeni ve ayrıca doğum eğitimi programının genel sorumlusu eğitimin genel olarak hedeflerine ulaştığını belirtmekte ve katılımcılar üzerinde olumlu etki bıraktığını vurgulamaktadır. Programın en zayıf yönünün mekân olduğunu dile getirmiş ve anestezi konusunun da içeriğe konulmasının faydalı olabileceğine dikkat çekmiştir. Modülün sorumlu eğitmeninin program ile ilgili bazı önemli yorumları aşağıda verilmiştir.

“Programın hedefine ulaştığını düşünüyorum. Bir anne adayı için özenle belirlenmiş ve yeterli hedefler. Katılımcılardan da olumlu dönüt alıyoruz. Fakat epidural (normal doğumda ağrıyı azaltmak için kullanılan bir anestezi yöntemi) ile ilgili çok soru geliyor. Epidural ile ilgili bir bölüm de eklenebilir.”

“Mekan uygun fakat biraz küçük. Talep çok oluyor ve havasız kalabiliyor. Talebi karşılayabilmek için büyütülebilir. Bir de duvarlar çok boş. Biraz daha renkli ve sevimli bir hale getirilebilir.”

“Sürenin yeterli olduğunu düşünüyorum. Zaten hamileler uzun süre bir şey dinleyemiyorlar. Hata son oturum olan beslenme eğitimine katılmayanlar bile oluyor. Daha uzun olması faydalı olmazdı.”

“Kişiler akıllarındaki soru işareti kalkıyor. Hamile kadınlara yol gösterici oluyor ve geri bildirim sağlıyorlar. Bilgilendirici olduğu için kişiler gereksiz yere masraf yapmıyorlar.”

“Katılımcılar her istediklerini sorabiliyorlar, hamileler ve eşleri için yol gösterici oluyor, güven sağlıyor – anne adaylarının kendilerine güvenleri artıyor.”

“Anestezi bölümünden bir ekip de eklenebilir ve son kısımdaki soru cevap bölümü uzatılabilir.”

Modül katılımcıları programın katılma amaçlarını karşıladığını bu sebeple hedeflerine genel olarak ulaştığını düşünmektedirler. Birinci modüle benzer olarak, bu modülde de en çok olumsuz görüş belirtilen kısım, programın fiziksel olanaklarıdır. Katılımcılar eğitim salonunu havasız ve kalabalık olarak nitelendirmektedirler. Soru sormak için daha uzun süre ayrılması zamanın daha etkin kullanılabilmesi için yapılabilecekler arasında gösterilmektedir. Eğitimin katılımcılar üzerinde bıraktığı en önemli etki kaygıyı azaltarak güven duygusunu arttırmasıdır. Yanlış bilenen konuların fakına varılması ve düzeltilmesi de eğitimin bir diğer olumlu etkisi olarak belirtilmiştir. Katılımcılar eğitmenleri bilgili, ilgili ve nitelikli olarak nitelendirmektedirler. Eğitim salonu, görsel öğeler ve uygulama boyutları geliştirilmeye ihtiyaç duyulan alanlar arasında listelenmiştir. Görüşmeler sonunda ortaya çıkan tema ve alt boyutlar ile frekanslar Tablo 3’te özetlenmiştir.

Tablo 3: Katılımcıların İkinci Modüle İlişkin Görüşleri

Görüşler	f
Hedef / İçerik	
Katılma amacımı karşıladı.	3
Aklımdaki soruların cevabını buldum.	2
Beklentilerimi karşıladı.	1
Mekân /Eğitim araç Gereçleri (Fiziksel Şartlar)	
Salon kısa bir eğitim için yeterli	1
Kalabalık	2
Sıcak	1
Havalandırma kötü	2
Dar	1
Uygun	1
Zaman / Süre / Aralar	

Yeterli	1
Uzun olmaması iyi	1
Problem yok	1
Sıkılmıyoruz.	1
Soru sormak için zaman yok	1
Aralar Yeterli	2
Etki	
Bildiğimi sandığım ama bilmediğim şeyleri öğrendim.	2
Daha bilgili hissettim.	4
Motive oldum.	1
Stresim azaldı.	2
Beslenmenin önemini daha iyi anladım.	1
Aklımdaki sorulara cevap buldum.	1
Eğitmenler	
Bilgili	2
İlgili	2
Nitelikli	2
Uzman	1
Donanımlı	1
Yeterli	1
Başarılı	1
Tecrübeli	1
Güçlü Yönler	
Eğitmenler	3
Kolay anlaşılır	1
Bilgilendirici	2
Rahatlatıcı	2
Kapsamlı	1
İçerik / konular	2
Zayıf Yönler / Geliştirilmeye ihtiyaç Duyulan Yönler	
Kalabalık	1
Pratik boyut az	2
Görsellik zayıf	2
Mekan dar	1
Soru-cevap bölümü arttırılabilir.	1
Sezaryen konusu eklenebilir.	1

Üçüncü Modüle İlişkin Bulgular

Bu modül de üç oturumdan oluşmaktadır. Birinci oturum normal doğum süreci konusundaki kuramsal bilgileri, ikinci oturum hamilelik ve doğum esnasında yapılabilecek masajları, üçüncü oturum ise doğum sırasında yapılabilecek nefes teknikleri ve uygulamaları kapsamaktadır. İlk oturumda anlatım yöntemi diğer iki oturumda ise gösterim yöntemi kullanılmıştır. Gözlem sonuçlarına göre gösterim yöntemi genel olarak etkin kullanılmakla birlikte geliştirilebilecek yönleri vardır. Gösterim yöntemi katılımcılara dağıtılacak görsellerle desteklenebilir. Örneğin, son oturumda katılımcılara alıştırmaya hareketlerini gösteren bir çalışma kâğıdı dağıtılabilir.

Normal doğum ve doğum uygulaması sorumlu eğitmeni bu eğitimin hedeflerinin doğru belirlendiğini ve eğitimin katılımcılar üzerinde olumlu etki bıraktığını belirtmektedir. Diğer eğitmenler gibi o da programın en zayıf yönünün mekân olduğunu dile getirmektedir. Ayrıca, eğitimin uygulama kısmına ayrılan sürenin uzatılması gerektiğini vurgulamaktadır. Modülün sorumlu eğitmeninin program ile ilgili bazı önemli yorumları aşağıda verilmiştir.

“Hedeflerin doğru belirlendiğin düşünüyorum. Hastalardan gelen sorular çerçevesinde belirlendi ve olumlu yorumlar alıyoruz.”

“Eğitim materyaller ve mekân uygun ama talebi karşılamakta yetersiz kalıyor. Talebi karşılayabilmek için büyütülebilir.”

“Ayrılan süre yeterli bence. Hastalar için yeterli olabilecek kadar bilgiyi paylaşabiliyoruz. Daha uzun olması hamileler için yorucu olabilir.”

“Mutlu bir şekilde ayrılıyorlar, normal doğum korkusu olan hastalar korkularını yeniyorlar, kendilerini daha iyi hissediyorlar, vücutlarını daha iyi tanıyorlar, doğum esnasında da hatırlıyorlar.”

“Hastalar kendilerini daha iyi tanıyorlar, kendileri doğuma hazır hissediyorlar.”

“Mekân talebi karşılamıyor, egzersiz kısmı uzatılabilir, yoga ve pilates ile iç içe bir şeyler yapılabilir.”

Modül katılımcıları, programın hedeflerine ulaştığını düşündüklerini ve katılma amaçlarını karşıladığını belirtmişlerdir. Katılımcılar akıllarındaki sorulara cevap bulabildikleri için hedeflerin doğru belirlendiğini düşünmektedirler. Eğitim salonu bu modül için de yetersiz görülmüştür. Katılımcılar eğitim salonunun sıcak, sıkışık ve ışıklandırma açısından yetersiz olduğunu belirtmişlerdir. Diğer taraftan, salon donanım olarak yeterli bulunmaktadır. Programda kuramsal bilgi için ayrılan süre yeterli görülmüştür fakat uygulama boyutu için daha fazla süreye ihtiyaç duyulmaktadır. Eğitimin katılımcılar üzerinde bıraktığı en belirgin etki kaygı ve stres düzeylerinin azalması, doğum konusundaki özgüvenlerinin artmasıdır. Ayrıca katılımcılar bilinmezlikten kurtulduklarını da vurgulamaktadırlar. Katılımcılar eğitmenlerle ilgili deneyimli, özenli, rahatlatıcı, bilgili ve yeterli gibi sıfatlar kullanmışlardır. Özetlemek gerekirse, modülün güçlü yönleri arasında eğitmenler ve uygulama boyutu öne çıkmaktadır. Diğer modüllerde olduğu gibi, bu modülde de görsel öğeler hem güçlü bir yön hem de geliştirilebilecek bir yön olarak nitelendirilmiştir. Görüşmeler sonunda ortaya çıkan tema ve alt boyutlar ile frekanslar Tablo 4’te özetlenmiştir.

Tablo 4: Katılımcıların Üçüncü Modüle İlişken Görüşleri

Görüşler	f
Hedef/İçerik	
Gelme amacımı karşıladı.	2
Mutlu bir şekilde ayrıldım.	1
Aklımdaki sorulara cevap buldum.	2
Eksikler güzel tespit edilmiş.	1
Beklentilerimi karşıladı.	1
Hedefin doğru belirlendiğini düşünüyorum.	2
Mekân /Eğitim araç Gereçleri (Fiziksel Şartlar)	
Salon katılımcı sayısını karşılamıyor.	2
Donanım olarak yeterli.	3
Havalandırma sıkıntısı var.	3
Sıcak	3
Işıklandırma yeterli değil.	1
Daha geniş olabilir.	1
Sıkışık	1
Zaman / Süre / Aralar	
Teorik bilgi için yeterli	1
Yeterli	3
İhtiyacımızı karşıladı.	1
Seçilen gün gayet uygun	1
Uygulama için daha fazla zaman ayrılabilir.	1
Aralar Yeterli	1
Etki	
Detaylı bilgi edindim.	2
Stresim azaldı.	1
Bilinmezlikten kurtuldum	2

Kendimizi Geliştirdik.	1
Daha bilgili hissediyorum.	1
Normal doğum konusundan daha pozitif hissediyorum.	1
Kaygılarım azaldı.	2
Normal doğum yapabileceğime inancım arttı.	1
Eğitmenler	
Tecrübeli	4
Sorularımıza cevap veriyorlar.	2
Özenli	1
Rahatlatıcı	1
Bilgili	1
Olumlu	1
Yeterli	1
Güçlü Yönler	
Psikolojik Destek olması	1
Kendimizi tanımamızı sağlaması	1
Pratik kısmı faydalı	2
Dili basit	1
Kısa ve öz	1
Görsel olarak zengin	1
Eğitmenler	2
Net bilgi sunması	1
Randevulu olması	1
Zayıf Yönler / Geliştirilmeye ihtiyaç Duyulan Yönler	
Pratik bölümü arttırılabilir.	2
Egzersiz esnasında müzik olabilir.	1
Görseller zenginleştirilebilir.	1
Havalandırma düzeltilir.	2

SONUÇ ve ÖNERİLER

Hastalara verilen eğitimlerin değerlendirilmesi geliştirilebilecek noktaları ortaya çıkartması bakımından hemşirelik hizmetleri ve uygulamaları için oldukça önemlidir (Lee ve Holroyd, 2009). Giriş bölümünde de bahsedildiği gibi, sağlıklı nesiller yetiştirmek için sağlıklı bir gebelik ve doğum süreci geçirmek önemlidir. Bunun sağlanabilmesi için ise anne adaylarının stres ve kaygıdan uzak bir doğum süreci geçirmeleri gerekmektedir. Araştırmalar anne adaylarının doğum süreci konusunda yeterince bilgi sahibi olmadıklarını, bir takım yanlış inanç ve uygulamalar içinde olduklarını göstermektedir (Akbaş ve diğerleri, 2008; Can ve diğerleri, 2008; Karabulut, 2012; Kaya ve Pirinççi, 2009; Koç ve Tezcan, 2005). Doğum eğitimin ve eğitimde program değerlendirmenin önemi göz önünde bulundurularak, bu çalışmada özel bir üniversite hastanesi tarafında sunulan doğum eğitimi programı değerlendirilmiştir. Araştırmanın bulgularına dayanarak, anne sütü, emzirme ve bebek bakımı; doğum süreci ve beslenme; normal doğum ve doğum alıştırması olmak üzere üç modülden oluşan eğitim programının güçlü yönleri aşağıda listelenmiştir.

- Katılımcıların ihtiyaçlarına yöneliktir.
- Katılımcıların beklentilerini karşılamaktadır.
- Öğretim yöntem ve teknikleri genel olarak etkin bir şekilde kullanılmaktadır.
- Katılımcılar eğitmenleri başarılı ve ilgili bulmaktadır.
- Kuramsal bilgi kısmına ayrılan süre yeterlidir.
- Katılımcılar içeriğin doğru seçildiğini ve yeterli olduğunu düşünmektedir.

- Hem katılımcılar hem de eğitimciler programın en önemli etkilerinden birinin anne adaylarının kaygı düzeylerini azaltması olduğunu düşünmektedir.

Programın zayıf yönleri ise aşağıdaki gibidir.

- Eğitimin gerçekleştirildiği salonun fiziksel imkânları yeterli değildir ve eğitim salonu talebi karşılayamamaktadır.
- Uygulama ve alıştırma için ayrılan süre yeterli değildir.
- Katılımcılara verilen tanıtım broşürleri eğitim materyali olarak yeterli değildir. Özellikle çok kuramsal bilgi içeren beslenme gibi konularda not ya da özetlere ihtiyaç vardır.
- Katılımcılar soru sormaları için yeterince vakit ayrılmadığını düşünmektedir.

Bu bulgular ışığında programa yönelik öneriler aşağıdaki gibidir.

- Her üç modül içinde eğitim salonu talebi karşılamamaktadır. Bu sebeple eğitim salonu büyütülmeli ya da katılımcı grubu küçültülmelidir.
- Eğitim sonlarında katılımcılara broşür ya da benzer notlar dağıtılabilir.
- Her üç modülde de uygulama boyutuna verilen ağırlık artırılmalıdır.
- Görsel öğeler zenginleştirilmelidir. Sunuların yanında video gibi hareketli ve sesli görsel araçlar kullanılabilir.
- Katılımcıların eğitime katılmalarının temel sebeplerinden birisi akıllarına takılan sorulara yanıt bulabilmektir. Bu sebeple, her oturumdan sonra soru sormak için ayrılan süre uzatılabilir.
- Doğum süreci eğitimine anestezi bölümünden de bir eğitimci dâhil edilebilir.
- Oturumlardan önce eğitimcilerin hedefleri katılımcılar ile daha ayrıntılı ve açık bir şekilde paylaşmaları faydalı olacaktır.

Ek olarak, bu çalışmanın verileri küçük bir çalışma grubu ile yapılan görüşmeler ve araştırmacı tarafından yapılan gözlemler ile sınırlıdır. Daha geniş bir çalışma grubu ve farklı veri toplama yöntemleri ile tekrarlanması alanyazına daha fazla katkı sağlayacaktır.

Sonuç olarak, sağlıklı nesiller yetiştirmede, sağlıklı gebelik ve doğum süreci geçirmenin önemi büyüktür. Bu kritik dönemi iyi değerlendirmek için atılması gerek ilk adım gebelere yönelik doğum öncesi programların yaygınlaştırılmasıdır (Sözeri, Cevahir, Şahin, ve Semiz, 2006).

KAYNAKÇA

- Akbaş, E., Vıtır, O., Kalenderoğlu, A., Savaş, A. H., ve Serbaş G. (2008). Gebelikte sosyodemografik değişkenlerinin depresyon düzeyleriyle ilişkisi. *Nöropsikiyatri Arşivi* 2008; 45(3), 85-91. Galenos Yayıncılık.
- Armstrong, E. M. (2000). Lessons in control: Prenatal education in the hospital. *Social Problems*, 47(4), 583-605.
- Can, E., Meral, C., Süleymanoğlu, S., Aydınöz, S., Karademir, F., Özkaya, H., ve Göçmen, İ. (2008). Bir eğitim hastanesine başvuran annelerde sütü ve D vitamini bilincinin değerlendirilmesi. *Çocuk Dergisi*. 8(1). 37-39.
- Creswell, J. W. (2013). *Qualitative Inquiry and Research Design*. (3. Basım). Thousand Oaks, California: Sage.
- Corbin, J., Strauss, A. (2008). *Basics Of Qualitative Research: Techniques and Procedures for Developing Grounded Theory*. Los Angeles: Sage

- Demirel, Ö. (2013). *Eğitimde Program Geliştirme Kuramdan Uygulamaya* (20. Basım). Ankara: Pegem Akademi
- Denzin, N. K., ve Lincoln, Y. S. (2003). *Collecting and Interpreting Qualitative Materials*. California: Sage.
- Fitzpatrick, J. L., Sanders, J. R., ve Worthen, B. R. (2004). *Program Evaluation: Alternative Approaches and Practical Guidelines* (3. Basım). New York: Longman.
- Fraenkel, J. R., ve Wallen, N. E. (2006). *How to Design and Evaluate Reseach in Education*. New York: McGraw-Hill.
- Gözütok, F. D. (1999). Program değerlendirme. *Cumhuriyet Döneminde Eğitim II*. Ankara: Milli Eğitim Basımevi, 160-174.
- Gözütok, F. D. (2011). *Öğretim İlke ve Yöntemleri* (3. Basım). Ankara: Ekinoks Yayınevi
- Gredler, M. E. (1996). *Program Evaluation*. Upper Saddle River, NJ: Pearson Education.
- Karabulut, Ö. (2012). Kadınların doğum şekli tercihlerini etkileyen faktörler. *İ.Ü.F.N. Hem. Dergisi*. 20(3), 210-218.
- Kaya, D., ve Pirinççi, E. (2009). 0-24 aylık çocuğu olan annelerin anne sütü ve emzirme ile ilgili bilgi ve uygulamaları. *TAF Preventive Medicine Bulletin*, 8(6), 479-484.
- Keirse, M. J., Enkin, M., Crowther, C., Nelison, J., Hodnett, E., Hofmeyr, J., ve Duley, L. (2000). A guide to effective care in pregnancy and childbirth. *Oxford: Oxford University Press*, 38(6), 75-86.
- Koç, G. I., ve Tezcan, S. (2005). Gebelerin emzirmeye ilişkin tutumları ve emzirme tutumunu etkileyen bazı faktörler. *Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi*, 12(2), 1-13.
- Lee, L. Y., ve Holroyd, E. (2009). Evaluating the effect of childbirth education class: a mixed-method study. *International Nursing Review*, 56(3), 361-368.
- Malata, A., Hauck, Y., Monterosso, L., ve McCaul, K. (2007). Development and evaluation of a childbirth education programme for Malawian women. *Journal of advanced nursing*, 60(1), 67-78.
- Merriam, S. B. (2009). *Qualitative Research: A Guide to Design and Implementation: Revised and Expanded from Qualitative Research and Case Study Applications in Education*. San Fransisco: Jossey-Bass.
- Ornstein, A. C. ve Hunkins, F. P. (2003). *Curriculum: Foundations, Principles, and Issues*. Boston: Pearson Allyn & Bacon.
- Popham, W. J. (1993). *Educational Evaluation* (3. Basım). Boston: Pearson Allyn & Bacon.
- Stake, R. E. (1975). *Evaluating the Arts in Education: A responsive approach*. Merrill Publishing Company.
- Stake, R. E. (2000). Program evaluation, particularly responsive evaluation. D. L. Stufflebeam, G. F. Madaus, ve T. Kellaghan (2012) içinde, *Evaluation models: Viewpoints on educational and human services evaluation* (s. 343-362). Boston: Kluwer Academic Publishers.
- Sözeri, C., Cevahir, R., Şahin, S., ve Semiz, O. (2006). Gebelerin gebelik süreci ile ilgili bilgi ve davranışları. *Fırat Sağlık Hizmetleri Dergisi*, 1(2), 92-104.
- Türnüklü, A. (2000). Eğitimbilim Araştırmalarında Etkin Olarak Kullanılabilecek Nitel Bir Araştırma Tekniği: Görüşme. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 24. 543-559.
- Uslu, S., Can, E., Özdemir, H., ve Bülbül, A. (2010). Bir yenidoğan ünitesinde annelerin anne sütü ile beslenme bilgi düzeyler, *Çocuk Dergisi*. 10(2), 82-85.
- Uysal, A. (2010). *Sınıf Öğretmenlerinin 2009 Hayat Bilgisi Öğretim Programında Belirtilen Strateji, Yöntem ve Teknikleri Uygulamadaki Yeterlik Düzeylerinin Belirlenmesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Walker, D. S. ve Worrell, R. (2008). Promoting healthy pregnancies through perinatal groups: a comparison of CenteringPregnancy group prenatal care and childbirth education classes. *The Journal of Perinatal Education*, 17(1), 27-34.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2013). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri* (8. Basım). Ankara: Seçkin Yayıncılık San. ve Tic. A.Ş.